

**El Moviment per a la solidaritat i les ONG de Desenvolupament:
crisi o reptes des d'una nova perspectiva?**

Josep Pont

Un nou associacionisme: les ONG de Desenvolupament

A mitjan dècada dels noranta, ens trobem davant d'una cruïlla perillosa, poc podem parlar de l'existència de nous moviments socials a la vegada que, observem un important descens en l'interès dels ciutadans pels diferents camps del món associatiu tradicional, de tal forma que podem parlar d'una crisi de l'associacionisme. A aquest últim fenomen, hi hauríem d'afegir una disminució de la confiança i credibilitat envers les institucions i els partits.

Aquesta situació pot ser interpretada des de diferents punts de vista. Així, mentre que alguns científics socials diagnostiquen que vivim en una època de desmobilització, d'individualisme i de marcat narcisisme -com afirma G. Lipovetsky-, altres afirmen que ens trobem davant "del declivi de l'individualisme en les societats de masses"-segons Mafessoli.

Molts cops sembla que la gent resti indiferent o que es mobilitzi per poques coses. No obstant això, observem tendències cap a un tipus d'associacionisme de vinculació més afectiva i emocional que, en moments determinats, provoquen noves formes d'acció col·lectiva i de formació de grups, cosa que condueix que els ciutadans s'associïn cada cop menys formalment. G. Lipovetsky ho interpreta així: "La indiferència pura no significa indiferència a la democràcia, significa abandó emocional dels grans referents ideològics, apatia en les consultes electorals, banalització espectacular d'allò que fa referència a la política, transformació de la política en "ambient" però dins del camp de la democràcia".

No podem, doncs, parlar solament de crisi de l'associacionisme clàssic, sense tenir en compte, també, la crisi dels canals tradicionals de participació política -com àmpliament ho ha descrit C.Offe-.

Durant la primera meitat dels anys 80, els moviments pacifista, d'objectors de consciència (més tard d'insubmisos), feminista, i encara que amb menys incidència, el Moviment de solidaritat amb Amèrica Central foren els canalitzadors de formes de protesta i de vies no tradicionals de participació ciutadana. No obstant, des de fa uns anys, ens trobem davant de l'impuls de una nova forma de participació juvenil i ciutadana, canalitzada cap el sector de les Organitzacions No Governamentals¹, especialment les que realitzen tasques de desenvolupament, humanitàries i amb immigrants i refugiats. La proliferació i el pes d'aquest tipus d'altruisme social obre noves formes de participació de la societat civil, produint una situació "relativament nova i estable"² -segons S. Giner- en l'ordre polític i democràtic del nostre país.

En el camp de la cooperació internacional i la solidaritat amb els països del "Tercer Món" -en el present text, ens hi referirem també com a *països del Sud*-, aquest diagnòstic es pot recolzar amb diferents fenòmens, entre els quals cal mencionar:

- a) Creixent actitud solidària i de mobilització social entre la població espanyola i catalana (p.ex. en accions puntuals com la de Ruanda o per al poble de Bòsnia) i interès perquè el nostre país destini una major quantitat de recursos econòmics als països del "Tercer Món".

b) Important augment del nombre de voluntaris en les associacions de cooperació per al desenvolupament.

c) Important impuls en la constitució jurídica d'associacions, d'antics comitès i grups de solidaritat i constitució d'associacions de solidaritat formades per col·lectius professionals diversos.

Els fenòmens esmentats poden ser interpretats com una *recomposició* de la societat civil³, en què les ONG en general apareixerien com a noves vertebradores i com a agents socials de canvi. De forma diferent el polític J. Raschke ho interpretaria com una resposta de la societat civil a l'immobilisme del sistema polític i a la incapacitat dels partits polítics per fer propostes i resoldre els greus problemes actuals que pateix la Humanitat.

En els darrers anys, no solament s'ha consolidat una important xarxa de grups, comitès i associacions de solidaritat amb els països del Sud, sinó que s'han realitzat una sèrie de mobilitzacions -com el moviment per al 0,7%- que han conduït a un canvi d'actitud de la població espanyola pel que fa als problemes dels països del "Tercer Món"⁴. Aquest fet ha repercutit en la necessitat de destinar majors recursos a paliar la pobresa d'aquests països. Com a conseqüència, les institucions, i especialment els municipis, han realitzat un esforç per materialitzar les aspiracions que la societat civil tenia.

Els antecedents directes els trobem a mitjan la darrera dècada en el Moviment per a la solidaritat internacional centrat bàsicament amb Amèrica Central, que s'estengué a l'Estat espanyol i Catalunya. No obstant això, no és fins al començament dels anys noranta que comença a cristal·litzar un nou moviment. L'any 1994 marquen un punt culminant a tot l'Estat les mobilitzacions perquè es destini el 0,7% a la cooperació al desenvolupament. Les mobilitzacions han implicat l'obertura d'un nou espai de debat i d'informació entorn dels problemes globals que pateix la Humanitat i la responsabilitat dels ciutadans dels països del Nord. A banda del que pot significar simbòlicament la xifra del 0,7%, aparegué un entramat de col·lectius, ONG de Desenvolupament diverses, col·lectius professionals i altres entitats.

En l'actual situació d'increment del voluntariat a les ONG de Desenvolupament, de la formació de noves i de processos de treball conjunt i fusió entre aquestes, el text se centra, bàsicament, entorn de tres qüestions: primer, el llegat de valors i de cultures de cooperació del Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central i dels moviments socials en general; segon, i com a conseqüència de l'anterior, la transformació dels antics comitès i col·lectius de solidaritat en associacions i, finalment, el debat entorn de l'apoliticisme de les ONG de Desenvolupament.

Primer, els diferents moviments socials que marcaren la dècada dels vuitanta establiren les bases en aspectes com els valors, les formes d'acció i les cultures polítiques. El potencial d'aquests moviments s'ha manifestat en estratègies de ruptura i creatives dins del Moviment per a la solidaritat internacional amb crítiques radicals a les estructures i institucions internacionals. Aquestes exigències han determinat els diferents models participatius i organitzatius desenvolupats. Aquests s'han mantingut en el Moviment per a la solidaritat internacional i en la seva transformació en ONG polítiques. Com s'han manifestat dins del moviment per al 0,7%?

Segon, es parteix de la base que, efectivament, s'ha produït una institucionalització i una transformació de molts dels antics grups que formaven part del Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central en un nou tipus d'associacionisme: les ONG. En aquest cas, si ens referim concretament a la quantitat de col·lectius i grups que s'organitzen en forma jurídica d'associacions solidàries, caldria estudiar els processos objectius i polítics, en l'àmbit nacional, que han propiciat aquesta transformació en associacions.

Els valors i continguts s'han materialitzat en diferents formes d'entendre la incidència social -tant en el nostre país com en els països on es realitzen projectes de cooperació- i en el treball de les ONG, desenvolupant-se diferents cultures de cooperació i de gestió. Aquestes cultures abracen des de les esmentades formes d'entendre la incidència social, fins a les formes de participació. Quines formes i models se n'han desenvolupat?

Tercer, el fenomen de les ONG de Desenvolupament ha estat fortament criticat i qüestionat tant per sectors de la dreta com de l'esquerra. Però ha estat des de sectors de l'esquerra radical i extraparlamentària des d'on n'han vingut les crítiques més fortes, en els aspectes referents a la neutralitat i l'apolitiquisme d'aquestes, amb l'argument que en les circumstàncies del món actual, la neutralitat significa la justificació del sistema establert. Des d'aquesta perspectiva, les ONG han de ser *polítiques* i prendre partit per diferents opcions i alternatives. ¿Podem afirmar que es tracta d'una nova forma de protesta amb uns objectius polítics definits? I, si és així, ¿ens hem de preguntar des de quina perspectiva i ideologia es diu?

Reflux i llegat dels nous moviments socials

A la segona meitat de la dècada dels noranta, amb prou feines podem parlar de moviments socials a causa del seu reflux o, com alguns autors argumenten, de la seva fi i inexistència (Touraine 1985, Melucci 1985). Tot i el pessimisme que es desprèn del diagnòstic de Jürgen Habermas, segurament no ha tingut mai tanta raó quan afirma que "les utopies socials de treball estan esgotades". En una situació sense precedents en el desenvolupament europeu dels darrers anys, els moviments socials es troben, doncs, en un moment de reflux i inexistència.

En el nostre país, semblantment a la resta de països de l'Europa occidental, els nous moviments socials apareixen com un augment de les ideologies i actituds participatives, al marge dels canals institucionals, amb noves formes de participació no convencionals i no sempre necessàriament al marge del sistema sociopolític. El sociòleg C. Offe ho defineix de la següent manera: "No solament s'estan fent servir amb major freqüència i major intensitat per un nombre creixent de ciutadans i per una sèrie cada vegada més llarga de temes els canals de comunicació entre els ciutadans i l'Estat, sinó que es qüestiona, a més a més, si aquests mateixos canals institucionals constitueixen una via adequada i suficient de comunicació política."

Els nous moviments socials (n.m.s.) comprenen les més variades formes de crítica al sistema occidental de civilització, de formes de viure i de desenvolupament. Les causes i símptomes són molt variats: des de l'augment del perill de guerra, la burocratització de les relacions socials, l'augment dels aparells de control tecnocràtics i la destrucció de les condicions de vida naturals, fins a problemes com ara la fam o les migracions a què es

veu sotmesa una gran part de la població del planeta, el dogma del desenvolupament i el productivisme sense límits.

Els ciutadans han quedat reduïts, dins dels canals de la política tradicional, a simples clients als quals l'Estat del Benestar els dóna determinades prestacions socials. Els n.m.s. postulen una nova forma de politització del subjecte i, en conseqüència, una nova forma de política. El nou espai d'acció del subjecte és un espai de *política no institucional*. Com a marc interpretatiu que diferencia aquest camp de *política no institucional* de les antigues formes de participació, Offe ha desenvolupat el terme *paradigma polític*. Tot i això, va més lluny i ha dividit aquest terme en el *vell paradigma* i el *nou paradigma*. L'important és veure què impliquen els esmentats paradigmes de cara al Moviment per a la solidaritat internacional.

Amb els *vell* i *nou* paradigmes, Offe enuncia els temes que prioritzaren l'esquerra i la dreta durant els anys de la postguerra europea. Temes com les relacions internacionals i les polítiques d'ajuda o d'intervenció en els països del "Tercer Món" foren matèria reservada a què tenien accés comissions parlamentàries molt restringides. Amb el nou paradigma, la dicotomia existent entre les esferes pública i privada és qüestionada, a la vegada que aquestes queden englobades sota l'esfera política. Aquest fet no té lloc solament en l'àmbit individual sinó també en el social, en posar-se en dubte la dicotomia constant entre l'Estat i la societat civil.

El resultat d'aquest procés ha estat l'augment de les actituds participatives i l'ús creixent de formes no institucionals de participació i d'exigències polítiques de temes anteriorment considerats de política internacional. Els n.m.s. han tractat de polititzar les institucions de la societat civil, d'augmentar els canals de representació ciutadana, desburocratitzant-los i, en conseqüència, de reconstituir una societat civil.

En el camp de la cooperació internacional, la participació de la societat civil s'ha manifestat amb la participació de les ONG en el Consejo de Cooperación i, a Catalunya, en el Consell Català per a la Cooperació, si bé que, per diferents motius, els dos Consells han decebut les expectatives inicials.

A pesar de la reconstrucció de la societat civil en les societats industrials, aquest fet no explica per si sol l'ímpetu dels n.m.s. i del Moviment per a la solidaritat internacional. Hi manca un segon aspecte pel que fa a l'aparició dels n.m.s. com a reacció a les conseqüències destructives produïdes pels processos industrials. El polític J. Raschke fa referència a les contradiccions estructurals i als problemes generats dins de l'accelerat procés de racionalització de la vida social en les societats industrials avançades. Raschke constata les conseqüències que tenen en la socialització dels individus el creixement econòmic, la industrialització i la introducció de noves tecnologies. Això comporta una sèrie de contradiccions estructurals, accelerades per la racionalitat industrial de la vida social i que condueixen cap a una "crisi de la civilització industrial"⁵. Aquesta crisi es manifesta en tres dimensions:

1. Com un *augment de l'autodestructivitat*. Des del punt de vista de les relacions entre els països del Nord i del Sud, fa referència a la constant destrucció de les formes de viure naturals, conjuntament amb la dinàmica de confrontació entre el desenvolupament econòmic i tecnològic entre el Nord i el Sud, i que comporta un augment de l'autodestructivitat a escala planetària.

2. Com una *disminució de l'eficiència en la seva totalitat*. L'augment i el malversament de la producció i el consum de béns, producció basada en la incontrolada explotació dels recursos naturals, especialment dels països del "Tercer Món", comporta un cost ecològic irreparable. Aquesta superproducció i malversació de béns innecessaris comporta, també, un augment dels costos psíquics en les persones que viuen al Nord i un constant empobriment econòmic del Sud.

3. Com una *disminució en les competències per resoldre problemes*. Els governs s'han mostrat cada vegada més incapaços de resoldre els problemes i els reptes plantejats a mig i llarg termini, a la vegada que moltes de les decisions preses han resultat totalment contraproductives. Els problemes derivats d'aquest desenvolupament irracional no poden ser tractats aïlladament sense tenir en compte els costos socials i les seves conseqüències.

Partint dels esmentats enunciats teòrics hem vist que els n.m.s. sorgeixen com a resposta als dèficits estructurals en les democràcies representatives i com a protesta enfront de les pròpies dinàmiques del sistema industrial. En el context d'aquest treball em centraré en els elements que fan referència als valors i continguts que han aportat el Moviment ecologista, el Moviment per a la pau i el Moviment feminista al Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central.

El Moviment ecologista, des dels seus inicis, ha mostrat una especial sensibilització a l'hora de relacionar el problema ecològic d'una forma global. Així, ja en la declaració de principis de la primera trobada estatal de grups i col·lectius ecologistes espanyols l'any 1978, un dels punts feia explícitament referència a "l'ajuda al Tercer Món, la crítica dels intercanvis internacionals, el robatori dels recursos naturals o la imposició dels models de creixement industrial irrealitzables".

En el cas del Moviment antinuclear i ecologista, diferents col·lectius i grups han protestat no solament contra el perill que comporta la construcció de les centrals nuclears i les ja viscudes conseqüències catastròfiques per a la població i el medi ambient que han tingut lloc en pràcticament la totalitat de països: un dels objectius ha estat la lluita contra el monopoli energètic, la xarxa tecnològica internacional i la consegüent dependència tecnològica i energètica que l'exportació d'aquest tipus de tecnologia porta als països compradors del "Tercer Món". De forma semblant al Primer Informe del Club de Roma, denuncia la racionalitat científica, econòmica i política que prové dels països industrialitzats.

Semblant és el cas del Moviment per a la pau. El pacifisme, tot i tenir fonaments molt diversos (humans, religiosos o utilitaristes), moltes vegades no ha fet més que denunciar públicament els tractats secrets entre blocs militars i nacions i els dubtes existents entre els mateixos funcionaris, polítics i militars, pel que fa a la política de seguretat.

Quant al nou Moviment feminista, el provocatiu lema utilitzat per grups feministes "No lluitem per a les dones de la perifèria sinó conjuntament amb elles", ens demostra la inquietud de determinats sectors del Moviment d'entrellaçar la situació i els objectius de la dona en els països del Nord i els del Sud. En aquest sentit, el Moviment feminista ha dut a terme una tasca d'explicació i esclariment de les relacions patriarcals i de domini en què es troben sotmeses les dones del "Primer Món" i del "Tercer Món".

L'impacte de les polítiques oficials de cooperació internacional en la vida de les dones; els efectes dels cicles de les crisis econòmiques en els països del Sud, on les dones són les principals afectades -amb la consegüent disminució dels serveis socials i familiars- o el ressorgiment i els valors dels moviments de dones com a nou moviment emergent en els països del Sud, han estat temes que, en els darrers anys, ha tractat el Moviment feminista⁶.

La composició dels esmentats moviments ha estat molt heterogènia. Molts dels actors que hi han participat han passat a formar part de l'actual Moviment per a la solidaritat internacional. Quins valors aporten i quines cultures de solidaritat conformen el Moviment per a la solidaritat internacional? Quines relacions existeixen entre el Moviment i els actors col·lectius com les ONG?

Transformació i cultures de cooperació dels comitès i grups de solidaritat

Podem afirmar que, a diferència d'altres països europeus, amb prou feines ha existit un Moviment per a la solidaritat internacional a l'Estat espanyol i a Catalunya. Així i tot, aquest moviment incipient té els orígens al començament dels anys vuitanta impulsat, bàsicament, per la forta simpatia d'amplis sectors socials que despertà la victòria del Frente Sandinista a Nicaragua o la lluita del Frente Farabundo Martí a El Salvador. En els darrers anys, ha anat ampliant-se de mica en mica amb la creació d'innombrables col·lectius i grups de suport a altres processos d'alliberament i lluites populars, bàsicament d'Amèrica Central, com els processos de pau a Guatemala, i més recentment el procés de democratització a Haití, la lluita dels camperols de Chiapas a Mèxic i, la solidaritat amb el poble i amb el regim cubà.

A Catalunya, a mitjan anys vuitanta, sorgiren nombrosos comitès i grups de solidaritat a diferents barris i comarques que, inicialment, centraren la seva tasca en el suport a la revolució sandinista. La formació d'aquests és heterogènia: ciutadans, estudiants, joves i professionals de diferents sectors, especialment sanitari i arquitectes. En aquest sentit, l'Associació Catalana de Professionals per a la Cooperació aglutina professionals de diferents sectors. Paral·lelament, s'organitzaren des de les brigades solidàries o l'enviament de material, fins a l'execució dels primers projectes de desenvolupament.

Aquests grups es varen especialitzar en l'execució de projectes de desenvolupament i, si bé es transformaren en oficines tècniques amb personal molt qualificat, tingueren poca influència en la societat. Durant aquest primer període, es constitueixen ONG de Desenvolupament com l'Asociación Cooperación con Centro América que, més tard, canvià de nom pel d'Asociación de Cooperación con el Sur (ACSUR-Las Segovias) i que més tard s'estendria a la resta de l'Estat. Altres iniciatives que sorgiren a les comarques, com el grup Noves Iniciatives amb Centre Amèrica (NICCA) al Garraf o l'Associació per al Foment de l'Amistat entre els Pobles (AFAP) a Sant Feliu de Llobregat, entre altres, en constitueixen un exponent. La solidaritat amb el poble i la causa sahariana mobilitzà també a amplis sectors de la societat, que s'aglutinaren al voltant de l'Associació Catalana d'Amics del Poble Saharià (ACAPS) al final de la darrera dècada.

Amb la pèrdua de les eleccions per part del Frente Sandinista l'any 1992, molts dels grups i comitès de solidaritat que hi havien centrat els esforços solidaris i la raó de ser,

acaben en una crisi d'identitat i de perspectives⁷. Si bé alguns desapareixeran, d'altres es transformaran jurídicament en associacions i, posteriorment, a causa de l'atomització del sector, es veurà la necessitat de coordinar esforços i d'obrir processos de treball conjunt. Especialment entre les ONG de Desenvolupament solidàries, s'iniciaran processos d'agrupament -com el cas de la Casa de la Solidaritat⁸ - o de fusió -com el cas de Cooperació⁹. Encara s'ha de veure l'èxit d'aquests llargs i complicats processos, sobre els quals em referiré a l'últim capítol.

No obstant això, altres factors varen contribuir a la transformació dels comitès de solidaritat i dels col·lectius de suport en forma d'associacions. Dins del marc de la consolidació de la democràcia com un factor clau, se n'hi haurien d'afegir dos més: d'una banda, el procés a escala nacional de reestructuració del Ministeri d'Assumptes Exteriors, que es materialitza amb la creació de la SECIPI l'any 1985 i l'AECI l'any 1986 i, d'altra banda, l'entrada d'Espanya a la Comunitat Europea, fet que possibilita que les entitats amb estatus jurídic d'associació o fundació puguin accedir a un considerable volum de fons europeus per al desenvolupament i a diferents convocatòries de les entitats esmentades per a la presentació de projectes.

En l'àmbit organitzatiu estatal, es constituirà la Coordinadora Española de ONG para el Desarrollo (1982) sobre la base de 10 organitzacions no governamentals que es plantegen com a objectius racionalitzar les seves activitats i millorar la cooperació internacional. El salt quantitatiu es produeix al final de la mateixa dècada: entre 1988 i 1990 es va triplicar el nombre d'ONG que s'associaren a la Coordinadora, que a començaments de 1994 n'aglutinà unes vuitanta¹⁰. Aquest creixement reflecteix, paral·lelament, un augment de la sensibilització i la preocupació dels ciutadans espanyols vers els problemes dels països de l'anomenat "Tercer Món". A Catalunya, aquest procés es materialitzà amb la creació, l'any 1989, de la Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament i que en l'actualitat n'aglutina més de 60.

El Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central

Des d'un punt de vista de composició dels actors, el Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central serà molt heterogeni: joves, ciutadans, estudiants, professionals. El marc ideològic provindrà de la convergència d'ideologies properes al marxisme revolucionari i al catolicisme d'esquerres. Des d'un principi, mostraran que els problemes dels habitants del Sud tenen a veure amb la situació política i social dels països del Nord. La força del Moviment prové del contacte directe entre els ciutadans del "Primer Món" i del "Tercer Món" per, d'aquesta forma, desenvolupar perspectives conjuntes d'actuació política. Això es transforma en aspectes com: la complementarietat i connexió entre un treball molt intel·lectual i tècnic i el treball orientat cap a la pràctica social i la mobilització, la recuperació -en el sentit que li dóna l'educador Paulo Freire- de la unitat entre l'acció i la reflexió i, finalment, la direccionalitat cap a canvis en el camp de la pròpia vida i dels valors dels participants.

Els principis en què es basa el treball del Moviment per a la solidaritat giren bàsicament a l'entorn de dos eixos: primer, una preferència per la realització de treball polític en el nostre país, i segon, el desig de canvis socials.

El Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central es caracteritza per uns punts bàsics. Cal esmentar-ne vuit com a mínim:

1. Principis bàsics. La política del Moviment té com a finalitat la solidaritat, el dret d'autodeterminació dels pobles i l'observació i el respecte dels drets humans en una societat mundial, dins d'un context de desenvolupament econòmic sostingut. El paper d'Espanya hauria de ser el de dur a terme una política exterior d'acord amb aquests principis i realitzar el corresponent *lobby* en els fòrums internacionals.

2. Un ordre mundial just. El Moviment propugna el dret dels pobles a desenvolupar formes de producció que condueixin cap a l'autososteniment i a la producció de mercaderies i serveis segons les seves necessitats i peculiaritats culturals, en consonància amb el medi ambient. A més de pronunciar-se contra el dogma de la llibertat del comerç mundial, es defensa el dret dels països del "Tercer Món" a resguardar amb barreres aranzelàries i proteccionistes l'economia i el comerç propis, enfront de les grans empreses multinacionals. Campanyes com "Per a un comerç just"¹¹ o la de boicot contra els productes de determinats països¹², en són exemples.

3. Desmilitarització. Una de les constants exigències del Moviment és la creació de formes preventives per a la resolució de conflictes armats. Una conseqüència directa n'és la destrucció mundial de tots els sistemes d'aniquilació massius, així com un control de les exportacions nacionals i del comerç mundial d'armes. La recent campanya iniciada per algunes ONG "Eliminem les mines", on es denuncien les empreses espanyoles exportadores d'armes i es donen alternatives per a una reconversió d'aquestes, o la Campanya contra el comerç d'armes en són testimonis.

4. Democratització. Des d'aquest punt de vista, el principi de subsidiarietat fa referència al fet que les formes de regulació humana han de ser democràtiques, començant per les esferes més personals, municipals i regionals fins a la nació i la societat mundial. Per dur-ho a terme són necessaris la creació i l'aprofundiment de nous espais participatius.

5. Assegurar els drets humans. Pel Moviment per a la solidaritat, els drets humans són universals. En els països on no són respectats, no són vàlides les propostes de considerar-los com a tema intern o de no ingerència. Els DH estan definits per la comunitat internacional i, per aquest motiu, han de ser respectats; en cas contrari, la intervenció internacional és legítima.

6. Autodeterminació cultural. Diferents entrevistes, comunicats i afirmacions que representen els diferents col·lectius, coincideixen a afirmar que els coneixements científics, els procediments tècnics i organitzatius i les tradicions socials, culturals i religioses dels pobles del Sud, són l'herència cultural de la Humanitat. Tanmateix, en molts països aquests camps han estat apropiats i monopolitzats per uns grups minoritaris i determinades classes socials i, en conseqüència, no han estat oberts a tothom.

7. Persistència. El Moviment defensa que la forma de vida i d'economia estigui en harmonia amb les necessitats humanes, no solament materials, a la vegada que superi els actuals desastres ecològics. Aquesta és l'exigència que es formula a les nacions industrials perquè orientin l'economia contaminant i consumista cap a una forma conseqüent d'utilització de les matèries primeres¹³.

8. Acostament ciutadà. Les temàtiques referents a la política exterior i als països del "Tercer Món", han de ser "recuperades" del monopoli estatal i poder ser debatudes d'una forma democràtica i participativa per tots els ciutadans. Un aspecte central és el

treball conjunt entre les institucions i secretaries estatals i els grups que realitzen cooperació. En aquest camp, podem trobar la destinació del 0,7% dels pressupostos municipals per a la cooperació o l'agermanament dels nostres municipis amb els dels països del Sud.

La convergència de diferents sectors polítics -marxistes, revolucionaris i catòlics d'esquerres-, així com els valors i la pràctica política en relacionar els problemes dels habitants del Sud amb la situació política i social dels països del Nord i els punts bàsics que caracteritzen el Moviment, determinaran en la dècada dels noranta, les cultures de cooperació i solidaritat que desenvoluparan moltes ONGD.

El paper apolític de les ONG de Desenvolupament

Fins ara hem vist l'evolució en els darrers anys dels valors, els continguts i les cultures polítiques -tant en l'àmbit teòric com en el pragmàtic- que han desenvolupat els antics comitès i grups de solidaritat, i que es reflecteixen en el Moviment per a la solidaritat amb Amèrica Central. Les actuals associacions, com a continuïtat històrica, han llegat models d'actuació política, reflectint-se en aspectes com els canals de participació, el compromís social, la selecció de les contraparts¹⁴, els models de desenvolupament o els mateixos models de gestió. Cal veure ara la confluència i les paradoxes en què ens trobem.

Un punt de coincidència és que la gran majoria d'ONG de Desenvolupament es declaren apolítiques -en el sentit de no tenir cap vinculació directa amb partits polítics-, a la vegada que la majoria d'estudis coincideixen que es tracta d'un nou agent social "sense afany de lucre" i que tenen, bàsicament, la funció de ser *instruments* per dur a terme una mobilització de recursos que permeti viabilitzar unes determinades accions. Si són instruments, ¿a quin tipus de finalitats fan referència? I, si són polítiques -en el sentit de ser sensibles a diferents utopies socials-, ¿des de quina perspectiva es diu?

Les controvèrsies, des de la doble vessant política i econòmica, a la qüestió formulada, provenen tant de sectors de la dreta com de l'esquerra, i es troben en un cercle viciós.

Les crítiques, des del punt de vista conservador, són recents, en haver dedicat poca o quasi nul·la atenció a valors i actituds com l'altruisme, la solidaritat i la cooperació internacional. En recents articles, s'acusa les ONG de Desenvolupament de "poc neutrals" i de tenir vinculacions amb determinades forces polítiques d'esquerres o de prestar suport, aquestes, a programes massa polititzats, com seria el cas de projectes clarament identificats amb el referment de moviments populars, veïnals o de camperols organitzats i vinculats amb processos democràtics i d'alliberament dels països del Sud.

No obstant això, és des de sectors de l'esquerra radical i extraparlamentària d'on provenen les contradiccions i crítiques més fortes a les ONG en els aspectes: a) estructurals i b) polítics.

a) Quant als aspectes estructurals, des de dos punts bàsicament: l'econòmic i el participatiu. Es sabut que la majoria d'ONG funcionen i financen la seva infraestructura majoritàriament gràcies als fons provinents de les institucions. En aquest aspecte, sorgeix la qüestió de fins a quin punt les ONG poden, doncs, actuar al marge o en contra de determinades polítiques oficials, si el seu finançament depèn majoritàriament

de fons estatals. La contradicció inherent apareix quan les ONG de Desenvolupament qüestionen les institucions que conformen l'actual sistema polític espanyol, però, a la vegada, hi mantenen una forta dependència quant als projectes, la infraestructura i el personal professional.

Des de la vessant participativa, s'ha de fer referència a les diferents cultures de participació i de presa de decisions que s'han desenvolupat i que, principalment, es poden sintetitzar en dos models:

-El model vertical. Aquest model es refereix, bàsicament, als aspectes que comporten l'eficàcia de les accions que es duen a terme. Un personal tècnic altament professional s'encarrega de realitzar el seguiment i l'avaluació dels projectes. Perquè els projectes tinguin l'impacte desitjat en els països del Sud, solen ser d'un valor econòmic important.

-El model horitzontal. Hi preval la participació de base de tots els col.laboradors i socis de l'associació en la presa de decisions de la majoria dels temes. Les accions i projectes que es realitzen, generalment se centren en aspectes concrets i de resultats immediats, i amb un volum econòmic relativament modest.

Els models indicats expressen tan sols una aproximació a la cultura de diferents ONG de Desenvolupament. Això no vol dir que existeixin ONG de Desenvolupament que intentin sintetitzar i compaginar aspectes dels dos models, amb resultats que, en la majoria dels casos, encara resten per veure.

b) Des de la vessant política, es considera que en l'actualitat ser apolític o neutral implica inexorablement ajudar a consolidar el sistema de desigualtats establert. Des d'aquesta perspectiva, les ONG de Desenvolupament haurien de ser, doncs, polítiques i, en conseqüència, prendre partit per diferents opcions i alternatives tant en els països del Sud on es realitzen projectes com en els mateixos països del Nord. Des de quina perspectiva i ideologia es diu que haurien de ser polítiques? Des de l'esquerra, el treball de compromís polític de les ONG s'entén des de diferents posicions:

- Una primera al·ludeix als propis apoliticisme, burocratització i manca d'arrelament social, en constituir-se moltes organitzacions de cooperació al desenvolupament en clares oficines tècniques de consultors i especialitzades a gestionar projectes, sense cap tipus d'influència política per qüestionar l'ordre existent i les polítiques dominants. El model vertical de participació dominarà en aquest grup.

- Una altra forma de veure el treball polític és aquella que entén les ONG com a instruments de canvi, amb una forta capacitat de negociació enfront de les institucions, a la vegada que generadores del necessari suport social i associatiu. En aquest sentit, les ONG han d'orientar-se cap a la recerca i consolidació de models alternatius als propugnats per les polítiques neoliberals. Aquí s'inclouen aspectes com la influència social i política que permeti la mobilització.

Els programes d'educació per al desenvolupament i de sensibilització són entesos com uns mitjans formatius i informatius sobre les relacions entre els pobles, per contribuir a un canvi de cultura i a la transformació social.

Es en aquest grup d'ONG on es produeix la convergència entre els diferents models, vertical i horitzontal, de participació i de cultures, en confluïr en un espai comú diferents

experiències de cooperació i de solidaritat extraparlamentàries i parlamentàries. No obstant això, dins de les cultures parlamentàries caben matisos importants. En les forces progressistes s'ha de distingir entre les majoritàries i les de l'oposició, en tenir, aquestes últimes més relació amb les demandes dels moviments socials i de les ONG.

- Una tercera posició vindria de les ONG de Desenvolupament que qüestionen obertament la totalitat del sistema polític, però que es troben en la paradoxa que els projectes, les accions i la infraestructura es financen amb les institucions públiques. En aquest grup, és el model horitzontal el predominant.

- Finalment, un sector radical considera totes les ONG que realitzen tasques de cooperació per al desenvolupament o amb refugiats, com una "oposició domesticada". Segons aquesta tesi, lluitar pels drets de les minories i per qüestions racistes i sexistes, només beneficia el 2% dels marginats i, per tant, no comporta cap confrontació amb l'estat ni amb els empresaris, i en canvi s'allunya dels problemes reals que viuen els països rics del Nord, com l'atur i la marginació social. Des del punt de vista econòmic, les ONG de Desenvolupament només brindarien oportunitats econòmiques a uns determinats professionals en qualitat d'educadors i científics socials.

La manca de visió que comporta aquesta tesi -no exempta de contradiccions- és evident, en oblidar que els problemes que viu la Humanitat només poden ser resolts si les societats civils dels països rics del Nord s'impliquen realment en un canvi de valors, actituds i estructures. Les ONG formen part activa d'aquesta societat civil com a actors socials de canvi.

En definitiva, les ONG de Desenvolupament es troben en un moment crucial i davant de molts reptes. Per una banda, per les pròpies contradiccions pel que fa als necessaris processos de coordinació, d'aglutinació i de fusió. Moltes de les actuals ONG de Desenvolupament són el resultat de la transformació i evolució d'antics comitès i grups de solidaritat que conformaren el Moviment de solidaritat amb Amèrica Central. Han desenvolupat diferents cultures de participació i de gestió. Cal veure des de quina perspectiva es diu, quan es parla d'aspectes tan decisius com la transformació social.

Però no només en els aspectes vinculats als models i a les cultures, sinó també en la mateixa raó de ser i en les funcions d'aquest tipus d'associacions, s'hi troben contradiccions. Caldria també clarificar si totes les ONG de Desenvolupament actuals són efectives i si els programes que realitzen tenen una incidència positiva per al desenvolupament humà, polític i econòmic dels països del Sud.

Finalment, dins de l'actual context polític espanyol, per la mateixa crisi de l'Estat del Benestar i l'auge de polítiques conservadores, els ajustaments pressupostaris previstos i l'anunciat "esfuerzo extraordinario", ¿en quins sectors repercutiran? I, en cas d'arribar al 0,7%, promès en les eleccions, ¿quin tipus de programes es prioritzaran i quins altres es veuran afectats?

La societat civil, les associacions i, en aquest cas, les ONG de Desenvolupament, no poden emparar-se solament en les subvencions estatals, sinó que han de desenvolupar

estratègies per aconseguir recursos propis. Malgrat tot, cal preguntar-nos quins sectors retallen els països rics del Nord quan es tracta de mesures d'estalvi.

Existeixen importants diferències entre els valors, les estratègies i els models desenvolupats i cristallitzats en diferents cultures de cooperació. Si bé un procés de

coordinació i agrupament entre les diferents ONG de Desenvolupament solidàries és imprescindible, s'haurà de veure la capacitat i possibilitat real de portar-lo a la pràctica. Aquest es un dels reptes dels progressistes

.

Bibliografia

CARRERAS, Ignacio. "La cooperación no gubernamental: situación y retos". A: *Sistema*, núm 127-128, Madrid, pàg. 141-148.

Coordinadora de ONG para el desarrollo. "Argumentario de Campaña". Madrid.

--- "La ayuda al desarrollo en España". Madrid.

Cristianisme i Justícia. "Redes de Solidaridad. Para derribar el nuevo Norte-Sur". Ed. HOAC.

FISAS, Vicenç. "0'7% no, transparencia sí", A: *El País*, 25 d'octubre de 1994.

Fundació J. Bofill, *ONG per al Tercer Món. Quina solidaritat? Quina coordinació?* Debats de l'aula Provença. Barcelona, 1995.

GEORGE, Susan, *El Bumerang de la Deuda*, Col. Intermón, Barcelona: Deriva Ed., 1993.

GINER, Salvador. "Lo privado público: Altruismo y Politeya Democrática". A: *CSIC-IESA, Documento de trabajo 95-06*. Madrid, març 1995.

LIPOVETSKY, Gilles, *La era del vacío*. Barcelona: Ed. Anagrama, 1988.

MAFFESOLI, Michel. Textos varis presentats en el II Congreso Mundial de Sociología celebrat a Madrid, juny 1990.

MELUCCI, Alberto, "The new social movements. A theoretical approach", A: *Social Science Information* 119, núm. 2, 1980, pàg. 119-226.

MEADOWS, D.H; MEADOWS, D.L; RANDERS, J *Más allá de los límites del crecimiento*. Madrid: El País Aguilar, 1992.

MIES, Maria *Patriarchat und Kapital. Frauen in der internationalen Arbeitsteilung*. Rotpunkt Verlag. Zürich, 1988.

ROMERO PEREZ, Alejandro, "Tramando solidaridades. El 0,7 es mucho mas", A: *Sistema*, núm 127-128, Madrid, pàg. 125-140.

RASCHKE, Joachim "Politik und Wertwandel in den westlichen Demokratien". A: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Bonn, 6-9-1980.

ORTEGA CARPIO, Mª Luz. *Las ONGD y la crisis del desarrollo. Un análisis de la cooperación con Centroamérica*. Madrid: IEPALA, 1994.

OFFE, Claus. *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Ed. Sistema, 1988.

SCHIEL, Tilman. "Entbürokratisierung der Entwicklungshilfe?. Über die Grenzen von Nichtregierungsorganisationen und die Illusion staatsferner Entwicklungshilfen". A: *Pheripherie*, núm. 25/26, 1987.

SUBIRATS, Joan; GOMA, Ricard. "La elaboración pluralista de las políticas locales: el papel de las ONG". A: *AAVV Revista del CIFA* (Centre d'Investigació Formació i Assessorament) (número dedicat a les ONG), Patronat Flor de Maig, Diputació de Barcelona, núm.12, Barcelona.

Bibliografia periòdica

Aus Politik und Zeitgeschichte. Bonn

Centre d'Investigació Formació i Assessorament (número dedicat a les ONG), Patronat Flor de Maig, Diputació de Barcelona, núm.12, Barcelona.

DCIDOB, núm. 44, abril 1993, Barcelona.

Papers d'informació. Cooperació. núm. 5, agost-setembre-octubre 1995, Barcelona.

Viento Sur, núm 23, octubre 1995, Madrid.

Notes

1.- En el present text, apareixen tant les expressions ONGD com ONG per descriure les Organitzacions No Governamentals que realitzen projectes de desenvolupament.

2.- GINER, Salvador: "Lo privado público: Altruismo y Politeya Democrática". A: CSIC-IESA, Documento de Trabajo 95-06, Madrid, Marzo 1995, pag. 13.

3.- Sobre el paper jugat en els darrers anys per la societat civil i els actors socials, -associacions i moviments socials- i la relació amb el PSOE resulten significatives les jornades "El PSOE y el movimiento asociativo" que tingueren lloc a Madrid a finals del darrer mes de febrer.

4.- Veure al respecte Rafael Díaz-Salazar: "La cultura de la solidaritat internacional a Espanya", a: Cristianisme i Justícia. Barcelona, juny 1995.

5.- A: Joachim Raschke: Politik und Werwandel in den westlichen Demokratien. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 6.9.1980

6.- En aquest sentit, un dels primers encontres a l'Estat espanyol el trobem en les "Jornadas de la Mujer y Desarrollo" que tingueren lloc a Navarra el novembre de 1988.

7.-Encara que a un altre nivell, aquesta "crisi" es manifesta també en la majoria d'agermanaments que poblacions i municipis catalans havien realitzat amb municipis governats pel Front Sandinista.

8.- Formada per l'Associació Catalana de Brigadistes a Nicaragua, l'Associació d'Amistad amb el Poble de Guatemala, Casa de Nicaragua, Casa Retruco, Solidaridad com Argentina, Centre Autogestionari de Solidaritat en l'Àrea Llatina, Centre d'Armonització o Dinamització Intercultural de Catalunya, Perú Alternativa, i Raíces Solidarias.

9.- Formada per ASCUR-Las Segovias de Catalunya i Solidaritat i Cooperació, amb el recolzament del CIDOB.

10.- Per a més informació en aquest sentit: Ortega Carpio (1994), Las ONGD y la Crisis del desarrollo. pags.162-187

11.- Campanya iniciada a l'estat espanyol bàsicament pel SETEM. La finalitat és sensibilitzar als ciutadans sobre la injustícia del comerç mundial i al que fa referència als preus de tot tipus de productes i matèries primes provenents dels països del "Tercer Món".

12.- Recentment, l'ONG internacional OXFAM ha iniciat una campanya a grans magatzems europeus per a què els ciutadans s'abstinguin de comprar productes provenents de països com l'Índia o el Pakistan entre altres. La finalitat de la campanya és sensibilitzar a la població sobre els baixos salaris i el treball infantil d'aquest països.

13.-A la Cimera de Rio, s'insistí en el concepte de "desenvolupament sostingut", concepte que fins ara tot just s'ha plantejat com una estratègia i uns mecanismes d'acció supranacionals. Mentre no existeixi un compromís formal per establir quotes d'emissions contaminants i un organisme amb autoritat internacional suficient per imposar-les, molts plantejaments de la Cimera de Rio s'han quedat tant sols en bones voluntats.

14.- Em refereixo aquí a les ONGs del Sud amb les que es realitzen projectes .